

УДК 316.74:342.415

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.3.8>

Гольд Ольга Феліксівна

кандидат філософських наук,

дослідник центру соціології, політики та історії середземномор'я,

Mesopolhis

Aix Marseille university,

бульв. Шарля Лівона, 58, Марсель, Франція

orcid.org/0000-0003-1689-227X

ПОЛІКОНФЕСІЙНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена тематиці поліконфесійності як феномена сучасності в соціально-філософському аспекті, що демонструє актуальність релігійно-громадянських аспектів життя суспільства. В роботі приводимо та порівнюємо думки науковців з приводу поліконфесійності та деяких напрямків цього феномена. Відитофхуємося від філософського розуміння «феномену», що позначає явище, яке досягається на чуттєвому рівні, а не розуму. За І. Кантом феномен те, що пізнається на основі досвіду. Достатню увагу приділено поняттям «народ», «нація», «етнос», «конфлікт» та їх впливу на соціальне та культурне поле в Україні та світі зараз. В роботі ми спираємося на методологію світової традиції науковців розглядати подібні феномени. Також ми беремо до уваги контекст мультикультурального синтезу та переходу суспільства від традиційного до сучасного в умовах глобалізаційних, макроісторичних та конвергентних процесів. Доводячи факти та роблячи аналіз ми підводимо до висновків – сучасний етап розвитку соціуму характеризується прагненням як до екуменізму з одного боку, так і до глобальної поліконфесійності та мультикультуральності як в світі в цілому так в Україні; поліконфесійні явища в суспільствах можуть мати як конфліктогенні властивості, так і ведуть до встановлення миру в суспільствах за різних умов; незважаючи на військовий конфлікт в Україні, жодна з релігійних організацій не стала забороненою на державному рівні (хоча, що стосується деяких церков, це ще питання не на часі); ідентичність змінюється в соціумі та часі; класовий конфлікт можливий в сучасному суспільстві, але несумісний з демократією; сучасний досвід існування поліконфесійної держави під час військового конфлікту є предметом подальшого вивчення в академічному колі.

Ключові слова: конфесія, культура релігії, мультикультуралізм, народ, народний патріотизм, нація, поліконфесіоналізм, етнологічний аспект, феномен сучасності, церкви.

Вступ. В сучасному соціумі розуміти такий феномен як поліконфесійність є актуальною науковим напрямком, це феномен сучасного соціуму, що має історичні витоки та поглиблюється на протязі років в різних сферах. Розглянуто історію, форми та принципи розуміння поліконфесійності як феномена сучасності. Ці питання розглядаються з точки зору концептуальних засад філософського знання, що сенс для подальшого наукового розвідування.

Методи. В дослідженні було прийнято за основу соціально – філософські та філософії історії принципи:

- 1) Іммануїла Канта – можливого пізнання феномена – предмета суспільства;
- 2) Дж. Кеннета Гелбрейта – дослідника явищ «індустріального суспільства», «глобалізації», «інформаційного суспільства»;
- 3) Юваля Ноя Харари – концепції феномену «еволюції людини як домінантного виду», та цивілізації, як «макро – історичного процесу».

Виходячи з підходів дослідження теми, «феномен та особливості поліконфесійності» як риси сучасності, ми розглядаємо у контексті мультикультурного синтезу з точки зору соціалізації та переходу суспільства від традиційного до сучасного в умовах глобалізаційних, макро – історичних та конвергентних процесів.

Мета та завдання. Філософська думка вже торкалась різних аспектів поліконфесійності та мультикультуральності, але в умовах сьогодення виникають нові форми, методи та підходи розгляданню цього явища у світі та Україні. Сьогодні має значення явище формування нових громадських та конфесійних течій за умов поліконфесійності, що по новому викликає зацікавленість в світовій науці. Заглиблюючись у питання феномену поліконфесійності ми намагаємось відкрити сучасні аспекти соціуму. Торкнемось питання що, є нині конче важливим для дослідження – що є «народом», «нацією», «етносом» філософсько-соціальному та політичному розумінні в Україні та в світовому обсязі? Як цей фактор впливає на соціально – політичний простір сучасної країни? Поки академічне знання не дійшло до однієї думки.

Існує маса вітчизняної та зарубіжної літератури, присвяченої аналізу поліконфесійності в сучасності як феномену в соціально – філософському аспекті. Так, дослідницькі розглядання поліконфесійності в контексті конструктивізму, глобалізаційних процесів, етнології було здійснено такими зарубіжними авторами, як П. Бергер, Ж. Бодрийяр, М. Вебер, Д. К Гелбрейт, Л. Гумилев, І. Кант, Г. Спенсер, Ю. Н. Харарі, Ф. Янсі та іншими. Трансформації релігійної сфери, що зумовлені відомими геополітичними змінами ХХ – ХХІ ст., проаналізовані в працях українських науковців М. Козловця, О. Сагана, О. Яроша та ін. Значний доробок у вивченні впливу поліконфесійності на процеси нації – етносу, геополітики та культурного поступу українства належить А. Колодному, В. Титаренко, Л. Филипович, П. Яроцькому. Сучасна історія поліконфесійності як соціалізуючого аспекту розглядаються також у працях О. Гаркуши, О. Гольд, О. Добродум, Є. Мартинюка, В. Слюсаря та ін. Однак, немало питань феномену поліконфесійності з точки зору соціально-філософського аналізу ще не розкрито в наукових розвідках.

Ми вже зверталися до цієї теми: «гострі дискусії розгортаються також навколо цінностей й ідентичностей, підвалини яких ґрунтуються на релігійних уявленнях і почуттях. Хоча релігійний ландшафт планети все ще зберігає історико-географічну сегментацію і деякі країни виглядають достатньо гомогенними з огляду на релігійну приналежність своїх громадян, однак події початку третього тисячоліття, відбуваються в світі і в Україні, свідчать про зростання ролі релігійного фактору у світовій політиці, що надає надзвичайної актуальності цій проблемі. З огляду на зазначене феномен поліконфесійності стає предметом підвищеної уваги як науковців, так і богословів, священнослужителів та парафіян» [1].

Уточнимо, у філософському розумінні «феномен» позначає явища, які досягаються на чуттєвому рівні на противагу того що підпорядковується розуму. За визначенням І. Канта, феномен – явище, яке пізнається на основі досвіду.

Концептуальна ідея цивілізаційної домінанти людини в природі, з точки зору історика Ю. Н. Харарі зводиться к тому що: 100 000 років тому *Homo sapiens* був одним із щонайменше шести видів людини, що жили на цій планеті – твариною, яка грала в екосистемі роль не більшу, ніж інші живі істоти. Приблизно 70 000 років тому, невідома ще, зміна когнітивних здібностей *Homo sapiens* перетворила його на інтелектуала природи та господаря світу. Професор відповідає на питання: як це сталося; чому це не було з іншими видами людини; як і чому з'явилися економічні відносини, суспільство та релігія; як виникали і руйнувалися держави та імперії; чому суспільства ставили жінок нижче за чоловіків; яке життя на нас чекає, та інші культурно – історичні питання відповідає Ю. Харарі та показує, як історія формувала людину. Автор намагається простежити зв'язок між подіями минулого і проблемами сучасності [2].

Перше десятиріччя ХХІ ст. в світі проявилось поглибленням кризових явищ в соціумі, перетворенням дестабілізації в постійність суспільного життя. Ці процеси характеризуються нестабільністю та невизначеністю політичних та релігійно-філософських ідей, кризою основних суспільно – культурних напрямів, економічно-соціальними проблемами. В період різноманітних соціальних стресів виникає криза ідентичності. Тому актуально розглядати поняття нації, етносу, народу, конфесії, мультикультурності, згідно з умовами сучасності. Для детального аналізу цих проблем звернемося до науковців та авторів що піднімають такі питання в соціально-філософському аспекті.

За працями М. Вебера, нація існує тоді, коли є певні об'єктивні ознаки, які відрізняють народи (мова, територія, історична доля), а члени спільноти усвідомлюють їх як морально – етнічну цінність, зауважував важливість культурних впливів, визваних релігією. Індивідуальність нації пов'язана з її культурою, яка синтезує її історію, характеристики релігійних ідей та ідентичності [За 3].

Щодо значущості феномену полікультуральних відносин знаходимо у історика та етнологу Льва Гумільова, який пропонує гіпотезу про унікальність та «пасіонарність етносів» в культурі. Він дотримувався думки, що «ми повинні вивчати етнічні процеси не для того, щоб формувати їх або командувати ними, це неможливо, і ми можемо лише зробити гірше, тут зіпсувати легко, а виправити важко. Але для того, щоб знати стан того або іншого етнічного феномену, брати його до уваги і зважати на нього». [4]

Кривицька О.В – авторка праці присвяченої темі етнополітиці зазначає «Коллективне «я» нації – занадто слабе, щоб утворити цілісну спільноту, а темпи формування політичної нації повільні. Відсутність моделі суспільного розвитку, соціально-економічна нестабільність, криза недовіри спричиняють ризики виходу з правового поля, неминуче призводять до подальшої поляризації суспільства із непередбачуваними наслідками, провокують соціум на протестні акції» [5].

Поява нації, за норвезьким дослідником Т. Еріксоном, залежить від «групи впливових осіб». Він зазначає, що «нація» як продукт національного мислення стає реальним політичним інструментом після схвалення в масовому середовищі, тоді легко назвати націю фантомом, політичним гаслом, засобом глобалізації [6].

У виданні культурологічно – соціального тренду звернемося знову до праці *Thomas Hylland Eriksen, Marek Jakoubek*, представляють деякі з нових тем і підходів до етнічних відносин, вказуючи на те, «як не тільки емпіричні проблеми, але й теоретичні розробки в соціальних науках завжди розвиваються як діалог між наукою та зовнішнім світом. Відносини між етнічністю та культурою іноді обговорюються в контексті соціального конструктивізму. Наприклад, як Фредрік Барт норвезький соціальний антрополог, зацікавився етнічними відносинами з часів своєї польової роботи в Сваті, Пакістан, яка відбулася в середині 1950-х р. Етнічна група, за Ф. Бартом, це – спільність народу і національності. Так в Західній Європі дослідження етнічної приналежності в основному зосереджені або на корінних, або на іммігрантських меншинах, а етнічність в основному концептуалізується як відносини між меншиною, з одного боку, і більшістю та державою, з іншого боку. Політика корінних народів, переважно представлена Айдхаймом / Eidheim – етнічні групи та кордони, практично вибухнула у світі в 1970-х р.» [7].

Зупинимось на понятті поліконфесійності як феномену соціуму, як свідчать українські автори: «перше – досвід багатьох країн (Болгарія, Сербія, Албанія, Ліван, Індія) переконує, що релігійна сфера у стані міжконфесійних конфліктів не здатна консолидувати соціум. Друге, поліконфесійність спричинена низкою чинників: закономірним наслідком церковних розколів та уній, міграційними процесами. Третє, за впливу з боку політичних акторів конфесії стають суб'єктом конкуренції, яка спричиняє міжцерковну і конфесійну нетолерантність. Четверте, поліконфесійність, конкуренція та протистояння конфесій знижують вагомість морального авторитету Церкви в громадянському суспільстві» [по 5].

Автор праць з історії цивілізації та транзитивної політології, директор інституту стратегічних досліджень у Гарварді, Самуель Гантінгтон майже 20 р. тому, пропонував концепції ідентичності: «Протягом трьох століть стрижнем американської ідентичності була англо-протестантська культура. Саме вона – те спільне, що об'єднує американців, ...саме вона вирізняє американський народ серед інших» [8].

Поліконфесійність стикається з аспектами соціуму в наш час і пвдпадає под феномен конфлікта, що стає актуальним в наш час. З точки зору дослідника конфліктів Ральфа Дарендорфа, «соціальні групи небезпечні, їхня поведінка непередбачувана, стихійна, анархічна, вони, по суті, протистоять і борються з державою та іншими соціальними групами. Узагальнюючи ці ідеї, можна висловити гіпотезу про існування в сучасному суспільстві, включаючи українське,

що складається зі значної кількості різноманітних підгруп, досить значною за своїми розмірами соціальної групи або класу, який можна умовно назвати другим. До нього слід відносити всіх, незалежно від життя, соціального становища, освіти, професії тощо. – всіх, хто випав або випадає з «класу більшості» з якихось причин, а точніше випадає з соціального консенсусу. Внаслідок останнього ці групи чи підгрупи не просто опозиційно, а вороже ставляться до існуючого суспільства. Це може бути ворожість пасивна, латентна за формою, у вигляді простого неприйняття, заперечення даного суспільства та виключення з нього самого себе, що не матеріалізується у колективних організованих діях, а може бути активна ворожість у формі цілеспрямованих терористичних актів проти беззахисних та сторонніх до цієї особи громадян. Вважаючи класовий конфлікт все ж таки можливим і в сучасному суспільстві, бо з несумісним з демократією» [9].

Під час повномасштабного вторгнення путинських військ в Україну, відбулися 30 травня 2022 року слухання у Комітеті з питань гуманітарної та інформаційної політики на тему: «Про загрози національній безпеці України, пов'язані з діяльністю релігійних організацій, що мають керівні центри на території держави-агресора». Взяли участь у конференції: народні депутати України, представники міністерств та відомств, члени Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, представники обласних державних/військових адміністрацій, міських/сільських та селищних рад, громадських і релігійних організацій, науковці, експерти у сфері свободи совісті, громадськість. «Дев'ятий рік в Україні триває російська військова агресія. Четвертий місяць триває повномасштабне військове вторгнення РФ в Україну, що супроводжується цинічними і протиправними діями. Російська окупація частини українських територій істотно позначилася на ситуації з дотриманням прав релігійних організацій. Останні фактично перетворилися на простір релігійної несвободи. Діяльність священнослужителів Російської Православної Церкви та її представників спрямована на підрив територіальної цілісності України, суверенітету держави, та насамперед поглиблює міжцерковні та міжконфесійні конфлікти і протистояння в нашій державі», – зауважила заступниця голови Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики України І. Констанкевич [10].

Результати. Незважаючи на негативні впливи московського патріархату та священнослужителів окремо, попри антигуманістську та антипацифістську позицію чільника церкви патріарха Кирила, яка є неприпустимою з точки зору етики релігійного діяча і людяності взагалі, колабораціоністський дії деяких священників в Україні, в країні не було заборонено жодної церкви сьогодні. Згідно зі статтею Конституції України «Про свободу совісті та віросповідань» кожна людина має право вибирати навіть у складні часи які переживає країна. Але, попри все суспільство чекає на масштабні санкції проти патріарха Кирила та інших релігійних діячів, які вступають в зговір з агресором чи іншими діями розпалюють конфлікти, дезінформують парафіян та ведуть до антиукраїнських дій.

Висновки. Сучасний етап розвитку соціуму характеризується прагненням як до екуменізму з одного боку, так і до глобальної поліконфесійності та мультикультуральності як в світі в цілому так в Україні. Поліконфесійні явища в суспільствах можуть мати як конфліктогенні властивості, так і ведуть до встановлення миру в суспільствах за різних умов. Незважаючи на військовий конфлікт в Україні, жодна з релігійних організацій не стала забороненою на державному рівні. Ідентичність як феномен має змінюватись в соціумі та часі. Класовий конфлікт можливий в сучасному суспільстві, але несумісний з демократією. Сучасний досвід існування поліконфесійної держави під час військового конфлікту є предметом подальшого вивчення в академічному колі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гольд О., Козловець М. А. CONFSSIONAL PLURALISM AS A PHENOMENON OF MODERNITY: WORLD AND UKRAINIAN CONTEXT. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки: науковий журнал*. Житомир: Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка, 2021. Вип. 2 (90). С.40-51.
2. Харари Ю. Н. *Sapiens*. Краткая история человечества Синдбад 2020 512 с.
3. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Київ: Основи, 1998. 534 с.
4. Гумилев Л. Мифы и реальность этносферы Дружба народов. 1989. № 11. С. 182–196. 51, с. 196.
5. Кривицька О.В. Демаркаційні лінії в етнополітичному просторі України [монографія] К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 328 с. ISBN 978-966-02-7572-0
6. Thomas Hylland ERIKSEN : Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives, Londres, Pluto Press, 1993 180 p.
7. Thomas Hylland Eriksen, Marek Jakoubek Ethnic groups, boundaries and beyond, 2018. 19 p.
8. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности. М. : Транзиткнига. 2004 635 с.
9. Шевель И, Казаков В. – Ральф Дарендорф о соц. конфликтах – <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2010/3/6.pdf>
10. У Комітеті з питань гуманітарної та інформаційної політики проведено слухання «Про загрози національній безпеці України, пов'язані з діяльністю релігійних організацій, що мають керівні центри на території держави-агресора» Інформаційне управління 31 травня 2022 – <https://www.rada.gov.ua/news/razom/223469.html>

REFERENCES

1. Gold O., Kozlovets M.A. Confessionally pluralism yak phenom suchasnosti: svit ta ukraïnski kontekst (2021) [CONFSSIONAL PLURALISM AS A PHENOMENON OF MODERNITY: WORLD AND UKRAINIAN CONTEXT] Zhytomyr: Zhytomyr State Publishing House. I. Franko University, 2021. [in English]
2. Harari U. N. sapiense. Korotkaya istoriya chelovechestva. (2020) [Sapiens.A brief history of mankind] Sinbad [in Russian]
3. Weber M. Sociology. General historical analyzes. Policy.(1998)[Sociologiya Zagalnoistorichni analysis] Kyiv : Osnovy 534 p. [in Ukrainian]
4. Gumilev L. Mithi i realnist ethnosphere (1989)[Myths and reality of the ethnosphere]. drujba narodiv 1989. № 11. P. 182-196. 51, p. 196 [in ukrainian]
5. Кривицька О.В. Demarkaciyni linii v etnologichnomu prostori Ukr.(2015) [Demarcation lines in the ethno-political space of Ukraine [monograph] K. : ІПіЕНД them. IF Kuras NAS of Ukraine, 2015. 328 p. ISBN 978-966-02-7572-0 [in Ukrainian]
6. ERIKSEN Thomas Hylland Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives (1993), London, Pluto Press, 1993. 180 p. [in English]
7. Thomas Hylland Eriksen, Marek Jakoubek Ethnic groups, boundaries and beyond (2018) – 19 p. [in English]
8. Huntington S. Hto mi? Vizivi Americanskoi identichnosti (2004)[Who are we? Challenges of American national identity]. М. : Transit book. 2004. 635 p.[in Russian]
9. Shevel I, Kazakov V. Ralf Dahrendorf pro socialni conflict [Ralph Dahrendorf on soc. conflict] <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2010/3/6.pdf> [in Russ.]
10. Comitet z pitan humanitarnoi ta informatinoi politiki proviv sluhannia “Pro zagrozi bepezi Ukraini, poviazani z pitanniam religinih organizati z ker.ivni centri na teritorii derjavi agressora” (2022) [The Committee on Humanitarian and Information Policy held a hearing "On threats to national security of Ukraine related to the activities of religious organizations with governing centers in the aggressor state"] Information Office, 2022 URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/223469.html> [in Ukrainian].

Gold Olga Felixivna

kandidat filosofskich nauk

Researcher,

Centre mediterranean sociologic, science politics and history

MESOPOLHIS

Aix Marseille university

58, Boulevard Charles Livon, Marseille, France

orcid.org/0000-0003-1689-227X

**POLYCONFESSIONALISM AS A PHENOMENON OF MODERNITY:
SOCIO-PHILOSOPHICAL ASPECT**

The article is devoted to the topic of polyconfessionalism as a phenomenon of modernity in the socio-philosophical aspect, which demonstrates the relevance of the real-civic aspects of society. In this paper we present and compare the opinions of scientists on polyconfessionalism and some areas of this phenomenon. We move from the philosophical understanding of the "phenomenon" that denotes a phenomenon that is achieved at the sensory level, not the mind. According to I. Kant, a phenomenon is something that is known on the basis of experience. Sufficient attention is paid to the concepts of "the people", "nation", "ethnicity", "conflict" and their impact on the social and cultural field in Ukraine and the world today. In this paper we rely on the methodology of the world tradition of scientists to consider such phenomena. We also take into account the context of multicultural synthesis and the transition of society from traditional to modern in the context of globalization, macro – historical and convergent processes. Proving the facts and making an analysis, we draw conclusions – the current stage of development of society is characterized by the desire for ecumenism on the one hand, and global multiconfessionalism and multiculturalism in the world as a whole and in Ukraine; polyconfessional phenomena in societies can have both conflictogenic properties and lead to the establishment of peace in societies under different conditions; despite the military conflict in Ukraine, none of the religious organizations has been banned at the state level (although for some churches this is still not the case); identity as a phenomenon changes in society and time; class conflict is possible in modern society, but incompatible with democracy; modern experience of the existence of a multi-religious state during a military conflict is the subject of further study in academic circles.

Key words: culture of religion, church, confession, conflict, ethnological aspect, multiculturalism, patriotism of the people, phenomena of modernity, policonfessionalism, the people, nation.